

»Öppen demokratisk folkkyrka«

EVA M. HAMBERG

Prof. Eva Hamberg, Lund, talade vid Frimodig kyrkas möte i Stockholm 15-16 nov. om ett av Svenska kyrkans grundläggande kännetecken, och gav därvid – med stöd i samtida religionssociologisk forskning – denna bild av Svenska kyrkans kris på ledningsnivån.

En politiskt styrd kyrka i kris

Svenska kyrkan *vill* vara en »öppen demokratisk folkkyrka». Den är en politiskt styrd kyrka – och den är en kyrka i kris.

En statligt reglerad »demokratisk folkkyrka», styrd av politiska partier, framstod under 1900-talet för många politiker som en eftersträvsvärd ordning.¹ Och att man i 1900-talets svenska samhälle tänkte så är kanske inte så konstigt med tanke på Svenska kyrkans historiska roll i samhället. Ur politikernas synpunkt kunde det säkert finnas rationella argument för att bevara starka band mellan staten och kyrkan, och ur politisk synpunkt fanns det nog fördelar att vinna på detta.

Men det förvånande är att man från politikernas sida ännu inte tycks ha börjat inse att det som för några decennier sedan kunde vara politiskt fördelaktigt, nu är på väg att bli en belastning för de politiska partierna. Åtminstone två faktorer bidrar till detta.

Den första faktorn är kyrkans ekonomiska kris. Detta har behandlats i Yngve Kalins artikel i SPT, »Den bistra verkligheten», som skrevs redan före finanskrisen, då den djupa krisen i världsekonomin ännu inte gick att förutspå.² Med de prognoser för den ekonomiska utvecklingen i Sverige som ekonomer nu gör måste man räkna med att verkligheten är ännu bistrare, och antagligen *mycket* bistra-

re, än vad man kunde förutse när Yngve Kalins artikel skrevs. Inom kyrkan kommer man redan under de närmaste åren att tvingas fatta smärtsamma och impopulära beslut. För de politiska partier som fortfarande är kyrkopolitiskt engagerade kommer många av dessa beslut sannolikt att bli en politisk belastning. Att tvingas ta ansvar för impopulära beslut ger knappast positiv PR. Och den förlorade goodwill som detta medför riskerar att drabba inte bara kyrkopolitikerna, utan också deras partier och påverka de allmänna valen. De politiska partier som ställer upp i kyrkovalen nästa år måste nog räkna med att deras inblandning i Svenska kyrkans problem kan bli en belastning i valrörelsen år 2010.

Den andra faktorn är den ökande religiösa pluralismen i Sverige, som medför att en allt större del av befolkningen inte identifierar sig med Svenska kyrkan. Att den religiösa pluralismen i det svenska samhället ökar sammanhänger både med sekulariseringen och med invandringen.

Sverige är ett starkt sekulariserat land och sekulariseringen bidrar till att en allt lägre andel av befolkningen är medlemmar i Svenska kyrkan. Detta beror delvis på utträden ur kyrkan, men till stor del beror det på demografiska förändringar, nämligen generationsväxling och invandring. Generationsväxlingen medför

att andelen kyrkomedlemmar successivt sjunker. I de åldersgrupper som är födda under 1900-talets första hälft är andelen kyrkotillhöriga fortfarande hög, men dessa åldersgrupper minskar nu och ersätts av nytillkommande generationer, där det långtifrån är självklart att tillhöra Svenska kyrkan.

Dessutom medför invandringen att den del av befolkningen som inte är kristna eller som tillhör andra kristna samfund än Svenska kyrkan ökar. En allt större del av befolkningen har invandrarbakgrund. Under 1960- och 1970-talens arbetskraftsinvandring, när huvuddelen av invandrarna kom från Finland, var Svenska kyrkan det samfund som hade flest invandrare som medlemmar. Men nu är läget annorlunda. De invandrare som har kristen bakgrund från hemlandet eller som har blivit kristna i Sverige tillhör oftast Katolska kyrkan, ortodoxa kyrkor eller svenska frikyrkosamfund. Och många invandrare har muslimsk bakgrund, även om långt ifrån alla dessa är praktiserande muslimer. I det alltmer religiöst pluralistiska Sverige kan det nog vara en belastning för ett politiskt parti att engagera sig i en kyrka med namnet *Svenska* kyrkan, om man vill vinna väljare i den stora del av befolkningen som har invandrarbakgrund.

Fortfarande styrs ju Svenska kyrkan av de politiska partierna. Att detta nu är på väg att bli en belastning för de partier som engagerar sig i kyrkopolitiken kommer man förmodligen snart att börja inse, men ännu verkar man inte ha gjort den omvärldsanalys som krävs för att man skall kunna förstå läget. Att den politiskt styrda kyrkan är en kyrka i kris har man nog inte insett ännu.

Den öppna demokratiskt styrda folkkyrkan har också ett grundläggande problem: den kan inte tvinga människor att vara medlemmar. Samtidigt är det ju så att kyrkans struktur här- rör från den tid då kyrkomedlemskap var näst-

intill obligatoriskt, och kyrkans ekonomi bygger på förutsättningen att en stor majoritet av befolkningen är medlemmar. Den fortskridande sekulariseringen raserar därför grundvalen för kyrkans ekonomiska fortbestånd. Kyrkans agerande under senare decennier kan tolkas som en strategi för att behålla så många medlemmar som möjligt genom en anpassning till de medlemmar som *inte* delar kyrkans tro. Men den strategin kommer av flera skäl inte att fungera, och jag återkommer till detta.

Om man med »öppen demokratisk folkkyrka» menar en kyrka styrd av de politiska partierna måste man nog konstatera att en sådan kyrka inte har någon framtid. Att den politiskt styrda kyrkan är i kris går inte att blunda för så länge till. Men den ekonomiska krisen är ändå inte den allvarligaste. *Långt allvarligare är Svenska kyrkans identitetskris.*

En kyrka i identitetskris

Religionssociologer brukar beskriva Sverige som ett av världens mest sekulariserade länder, i den meningen att andelen av befolkningen som omfattar en kristen tro och deltar i kyrkornas gudstjänstliv är mycket låg. Intresset för livsfrågor är nog lika stort i Sverige som i andra länder, men man förväntar sig inte att Svenska kyrkan skall ha svar på frågorna. Kyrkan upplevs av de flesta inte som relevant i sådana sammanhang. Svenska kyrkan har därför problemet att man som kyrka i ett mycket sekulariserat land är beroende av att behålla en stor majoritet av befolkningen som medlemmar. Hur kan man agera för att försöka uppnå detta?

Man kan få intrycket att den lösning som Svenska kyrkan har bestämt sig för är att försöka vara en kyrka för dem som vill gå den breda vägen. De som väljer den breda vägen är som bekant många, och de som väljer den smala vägen är få. Om en kyrka i ett starkt sekula-

riserat land är beroende av att ha majoriteten av befolkningen som medlemmar, måste man därför rikta in sig på dem som föredrar den breda vägen. Men den strategin medför att de grupper i kyrkan som fortfarande envisas med att vilja gå den smala vägen blir ett problem för kyrkoledningen. De står i vägen för den kyrkopolitik man vill driva, och de blir därmed ett problem som måste hanteras. Men inte bara de blir ett problem, utan Herren Jesus själv blir ett problem, en stötsten.

Detta kan förklara att budskapet om Jesus Kristus tonas ned och ersätts med ett allmänreligiöst innehåll. Det möter man i många olika sammanhang, t.ex. på Svenska kyrkans hemsida, i den av kyrkan utgivna tidningen Amos som distribueras till landets alla hushåll, i predikningar och i uttalanden av olika företrädare för kyrkan. Man tonar ned centrala delar av det kristna budskapet för att anpassa kyrkans framtoning till vad man uppfattar att majoriteten av medlemmarna önskar. Detta är emellertid inte en realistisk strategi. De som vill gå den breda vägen är sannolikt inte särskilt intresserade av kyrkomedlemskap. I de sekulariserade europeiska länderna växer i stället andelen av befolkningen som inte vill tillhöra någon kyrka överhuvudtaget.

Religions sociologiska forskare

har under senare decennier beskrivit Europa som präglad av en långtgående sekularisering. Men man har också påpekat att sekulariseringen visserligen har inneburit att deltagandet i kyrkornas gudstjänstliv har minskat, men att detta inte nödvändigtvis har inneburit att människor har blivit mindre religiösa. Tvärtom har en ökning av ett fenomen som brukar betecknas som »*believing without belonging*» kännetecknat utvecklingen. Människor är visserligen mindre benägna att engagera sig i kyrkor eller andra religiösa organisationer, men i stäl-

let har olika former av individuell religion eller andlighet vunnit ökad utbredning.

I en studie av den europeiska utvecklingen sedan 1990-talets början har den franske sociologen Yves Lambert kunnat skönja två tendenser: dels har den företeelse som betecknas som »*believing without belonging*» fortsatt att öka, dels har han funnit tecken på att andelen kyrkligt aktiva ökar, i synnerhet bland unga.³ Med en term som ibland används i svenska sammanhang skulle man kanske kunna tala om en »påkristning». Eftersom trendbrott ofta sker genom generationsskiften, är sådana förändringar bland de yngre särskilt intressanta. Den utveckling som Lambert har iakttagit skulle kunna tyda på att den trend mot en fortgående sekularisering, som kännetecknat en stor del av Europa under efterkrigstiden, nu har vänt. Den »påkristning», som många iakttagare har menat sig finna tecken på även i Sverige, skulle kunna vara en del av en sådan utveckling.

Även om Sverige

brukar beskrivas som ett starkt sekulariserat land, innebär inte detta att intresset för livs-åskådningsfrågor eller sökandet efter mening i livet skulle vara mindre bland svenskarna än bland andra folk. Däremot är det få svenskar som vänder sig till kyrkorna för att få hjälp med sådana frågor; man förväntar sig inte att kyrkorna skall ha något att ge. Att det är så, är knappast ägnat att förvåna. Den kyrka som majoriteten av svenskarna tillhör ger inte intryck av att ha några svar på de existentiella frågorna om livets mening och målet med människans liv på jorden. Den som uppsöker Svenska kyrkans hemsida möts av formuleringar om gemenskap och stöd och Svenska kyrkan som det stilla rummet med plats för egna tankar. Gud nämns ibland, Jesus nämns sällan. För den som söker information om vad

som är den centrala kärnan i kristen tro finns inte mycket att hämta.

Trots att majoriteten av befolkningen fortfarande är medlemmar i Svenska kyrkan har en mycket stor andel av kyrkomedlemmarna svag anknytning till kyrkan och liknar i viktiga avseenden den kategori som brukar beskrivas som »*believing without belonging*», åtminstone om man med »*belonging*» avser dem som hör till en gudstjänstfirande församling. (Om man med »*belonging*» däremot avser formellt kyrkomedlemskap, kan en stor del av svenskarna i stället beskrivas som »*belonging without believing*».) Religionssociologisk forskning tyder på att människor i denna grupp kännetecknas av en stark individualism. De ger ofta uttryck för en religiös tro eller andlighet, men de vill självständigt utforma sin tro och är inte intresserade av kyrkor eller andra religiösa institutioner. På längre sikt kan man inte räkna med att någon större andel av dem kommer att kvarstå som medlemmar i Svenska kyrkan, oavsett kyrkans ansträngningar att behålla dem. Tyvärr får man dock ofta intrycket att kyrkan framför allt strävar efter att vända sig till denna medlemskategori, sannolikt för att de är många och därigenom en för kyrkans ekonomi betydelsefull grupp.

Samtidigt förefaller kyrkan inte att vara särskilt intresserad av dem som faktiskt söker svar på frågor om vad kristen tro innebär. Sådana personer möts ofta av ett luddigt och intetsägende budskap, exempelvis på Svenska kyrkans officiella hemsida. Men om det ökande intresse för kristen tro, särskilt bland de yngre, som forskare kunnat skönja i dagens Europa, har sin motsvarighet även i Sverige, har kyrkan särskilt stor anledning att inte gömma sitt budskap bakom luddiga och intetsägende formuleringar. Sådana hjälper inte de sökare som vill få veta mer om just kyrkans svar på existentiella frågor, och de lär knappast heller intressera

de allmänreligiöst intresserade sökare, som är inställda på att söka svaren på sina frågor utanför kyrkorna.

Svenska kyrkan i dag förefaller att ha problem med sin identitet. Hon ger ofta intryck av att se bevarande av den yttre strukturen som det primära målet. Att behålla så många medlemmar som möjligt (och därmed säkra ekonomin) blir då ett huvudsyfte, även om detta skulle ske till priset av att kyrkans grundläggande uppgift, att förkunna evangeliet om Jesus Kristus, kommer i skymundan. Men om en kyrka skulle uppfatta sin yttre struktur som ett självändamål (eller ett medel för att skapa arbetstillfällen för de anställda) är det svårt att se hur hon kan fungera som en del av Kristi kropp. Risker är stora att hon i stället utvecklas till en institution för livsåskådningsfrågor. Därmed skulle hon – och det är givetvis det mest allvarliga – svika sitt av Gud givna uppdrag som kyrka, men hon skulle också bädda för sin egen undergång. Eftersom kyrkomedlemskap är frivilligt, finns det i längden inte något underlag för en sådan institution. Den tilltalar inte de människor som vill utforma sin egen livsåskådning utan inblandning av religiösa institutioner, och den har inte heller något att erbjuda de människor som vill veta mer om vad kristen tro innebär.

Svenska kyrkan

kommer att tvingas inse att den nuvarande strukturen, som härrör från den tid då medlemskap i Svenska kyrkan eller något annat av staten godkänt samfund var obligatoriskt, inte går att bevara, och detta kommer att vara en smärtsam process. Oavsett hur kyrkan agerar kommer hon att omfatta en allt lägre andel av befolkningen. »En öppen demokratisk folkkyrka» kan inte läsa in sina medlemmar för att få dem att stanna kvar, den möjligheten försvann med 1951 års religionsfrihetslag.

Jag är förvissad om att Kristi kyrka på jorden kommer att leva kvar också i Sverige till dess att Herren kommer åter. Men hur länge Svenska kyrkan kan fortleva ser jag som en öppen fråga. En kyrka som ofta förefaller att se sin Herre som ett problem, någon som man skäms för och vill förpassa ut i marginalen, måste kanske räkna med att ljusstaken kan komma att flyttas.

NOTER

¹ Se Alvunger, Daniel: *Nytt vin i gamla läglar – Socialdemokratisk kyrkopolitik 1944-1973*, Göteborg 2006.

² Kalin, Yngve: »Den bistra verkligheten», *Svensk pastoraltidskrift*, nr. 14, 2008.

³ Lambert, Yves: »A Turning Point in Religious Evolution in Europe», *Journal of Contemporary Religion*, årg. 19, nr. 1, 2004.